

## ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

### THEORETICAL DEFINITION OF THE SUBJECT OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE LAND RESOURCES OF UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON LAW ENFORCEMENT

Шульга А.М., д.ю.н., доцент,  
професор кафедри кримінального права та криминології  
факультету № 6

*Харківський національний університет внутрішніх справ*

Стаття присвячена актуальним питанням визначення суб'єкта кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України та його впливу на правозастосовну практику. У статті висвітлюється розуміння суб'єкта кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України в сучасній доктрині національного кримінального права. Здійснюється аналіз наявних позицій щодо визначення й розуміння цього елемента складу кримінального правопорушення проти земельних ресурсів України. Досліджуються історичні аспекти проблеми визначення суб'єкта кримінального правопорушення й подальший вплив цього знання на правозастосування. Аналізується міжнародний досвід у питанні як визначення самого суб'єкта кримінального правопорушення – злочину, так і встановлення його ознак.

Доводиться, що особливості (додаткові ознаки) суб'єкта вказаних кримінальних правопорушень, як правило, випливають зі специфіки об'єктивної сторони конкретного складу кримінального правопорушення, що входить до цієї групи. Йому притаманні ті самі риси, що й суб'єктам усіх інших кримінальних правопорушень. Так, автор доводить, що суб'єктом кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України є фізична, осудна (або обмежено осудна) особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності. При цьому обов'язковими його ознаками є: а) фізична особа – людина; б) загальний вік кримінальної відповідальності – 16 років; в) осудність (обмежена осудність) особи. При вирішенні питання кримінальної відповідальності конкретної особи за вчинене кримінальне правопорушення проти земельних ресурсів України варто установити насамперед ці ознаки суб'єкта кримінального правопорушення й з'ясувати його особу.

Додатковою ознакою для такого суб'єкта є наявність обов'язку дотримуватися норм і правил поведження із земельними ресурсами. І хоча скоєння суб'єктом подібних кримінальних правопорушень указує на порушення загальновідомих елементарних норм і правил, закріплених у спеціальних приписах земельно-екологічного законодавства, такі діяння можуть учинятися й особами, які не мають особливих повноважень, фаху, вміння чи здібностей для здійснення цих посягань.

**Ключові слова:** земельні ресурси, кримінальні правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, осудність, вік кримінальної відповідальності, дотримання норм і правил поведження із земельними ресурсами.

The article is devoted to topical issues of determining the subject of criminal offenses against land resources of Ukraine and its impact on law enforcement practice. The article highlights the understanding of the subject of criminal offenses against land resources of Ukraine in the modern doctrine of national criminal law. An analysis of existing positions on the definition and understanding of this element of the criminal offense against land resources of Ukraine. The historical aspects of the problem of determining the subject of a criminal offense and the further impact of this knowledge on law enforcement are studied. The international experience in the question of both the definition of the subject of a criminal offense - a crime, and the establishment of its features is analysed.

It is proved that the features (additional features) of the subject of these criminal offenses, as a rule, follow from the specifics of the objective side of the specific composition of the criminal offense that belongs to this group. It has the same features as the subjects of all other criminal offenses. Thus, the author proves that the subject of criminal offenses against land resources of Ukraine is a natural, sane (or limitedly sane) person who has reached the general age of criminal responsibility. In this case, its mandatory features are: a) an individual – a person; b) total age of criminal liability – 16 years; c) sanity (limited sanity) of the person. When resolving the issue of criminal liability of a particular person for a criminal offense against the land resources of Ukraine, it is necessary to establish, first of all, these features of the subject of the criminal offense and find out his identity.

An additional feature for such an entity is the obligation to comply with the rules and regulations of land management. And although the commission of such criminal offenses by the subject indicates a violation of well-known basic norms and rules enshrined in special provisions of land and environmental legislation, such acts may be committed by persons who do not have special powers, profession, skills or abilities to carry out these encroachments.

**Key words:** land resources, criminal offenses, subject of criminal offense, sanity, age of criminal responsibility, observance of norms and rules of land resources management.

Згідно з чинним національним кримінальним законодавством, кримінальне правопорушення може бути вчинене лише його суб'єктом. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може наставати кримінальна відповідальність [1].

У загальному розумінні суб'єктом кримінального правопорушення визнається особа, яка вчинила таке кримінальне правопорушення. У вузькому ж розумінні суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, здатна підлягати кримінальній відповідальності в разі вчинення нею умисного або необережного суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом. Нас цікавить вузьке розуміння суб'єкта кримінального правопорушення.

Окремі аспекти проблем суб'єкта кримінального правопорушення розглядалися багатьма науковцями, а саме:

Д.В. Бараненко, В.А. Владимировим, В.К. Гришуком, Б.В. Здравомисловим, Г.А. Левицьким, Н.С. Магариним, Р.Л. Максимовичем, В.К. Матвейчуком, О.С. Никифоровим, В.С. Орловим, В.Г. Павловим, О.Ф. Паскою, А.О. Пинаєвим, О.І. Парогом, А.Я. Светловим, В.С. Трахтеровим, В.В. Устименко та ін.

Методологічні основи вчення про суб'єкта злочину належать до ранніх теорій і кримінально-правових поглядів І. Канта, Р. Гегеля, П. Фейєрбаха, І. Фіхта, а також інших представників філософії та кримінального права, які значно вплинули на розвиток української правової думки.

У філософії І. Канта формується позиція, що злочин учиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [2, с. 137]. На його думку, будь-яке умисне порушення пов'язане з розумінням та усвідомленням того, що певне діяння визнається злочином.

Спираючись на методологію вульгарного матеріалізму й позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, вони виробили вчення про так звану «злочинну людину». Інакше кажучи, вони стверджували, що злочини вчиняються незалежно від суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Представники соціологічної школи кримінального права (А. Прінс, І.Я. Фойницький та інші) виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії зумовлені соціальними факторами злочинності. За своєю суттю вони заперечували інститути кримінального права, учення про склад кримінального правопорушення, не проводили різниці між поняттями «осудність» і «неосудність». Кримінально каране діяння розглядалося як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму й позитивізму. Вони вважали, що будь-який злочин учиняється фізичною особою, тобто людиною.

Більшість учених, розглядаючи суб'єкта кримінального правопорушення – злочину, крізь призму філософських кримінально-правових теорій, виявляли об'єднувальну їхню погляди ознаку: будь-яке діяння, у тому числі й злочинне, завжди вчиняється фізичною особою, тобто людиною. Але сам принцип відповідальності в різні часи в науці кримінального права та законодавстві окремих країн розглядався набагато різноманітніше, наприклад, стосовно неживих предметів (тварин, комах або юридичних осіб), що в основному було характерним для зарубіжного кримінального права. М.С. Таганцев стверджував, що суб'єктом злочину може бути тільки винна фізична особа [3, с. 144, 145]. Незважаючи на різні філософські та відповідні кримінально-правові теорії, здебільшого дослідники мають одну думку, що суб'єктом злочинного діяння може бути тільки фізична особа, тобто людина.

Суттєві зміни в поглядах на юридичну сутність відбулися після жовтневого перевороту 1917 року. Так, зокрема, за твердженням Ю.А. Красикова: «Доктрина соціалістичного права увібрала в себе положення соціологічної школи, перевернувши, у свою чергу, багато в чому класичний напрям» [4, с. 34].

Важливою теоретичною основою при дослідженні суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення встановленого законом віку, що обумовлює кримінальну відповідальність за вчинення конкретного суспільно небезпечного діяння, у нашому випадку – це вік настання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти земельних ресурсів України. Така ознака суб'єкта, як вік настання кримінальної відповідальності, є предметом самостійного наукового дослідження й потребує більш глибокого дослідження. Проблема встановлення віку кримінальної відповідальності суб'єкта полягає в тому, що вона пов'язана не лише з природно-біологічними, а й соціально-психологічними особливостями людини. Вони обов'язково повинні враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж відповідальності при вчиненні певного кримінально-каранного діяння.

Законодавець безпоясично встановлює верхню межу віку кримінальної відповідальності, хоча й теорія кримінального права, і практика застосування закону про кримінальну відповідальність не настільки категоричні в цьому питанні. Передусім це стосується окремих кримінальних правопорушень, суб'єктом яких може бути лише певна особа – спеціальний суб'єкт (ч. 2 ст. 18 Кримінального кодексу (далі – КК) України). Але таке визначення пов'язано не тільки з досягненням особи певного віку, а й з іншими додатковими ознаками суб'єкта. Це дає змогу окремим науковцям поряд зі спеціальним суб'єктом розглядати також необхідність визначення загального суб'єкта кримінального правопорушення з додатковими ознаками [5, с. 28]. У кримінально-правовій літературі лунають пропозиції щодо безпосереднього визначення норм кримінального закону конкретного переліку норм,

за вчинення яких кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент учинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років [6, с. 21]. Із такою пропозицією не можна погодитися, оскільки в ч. 2 ст. 22 КК України закріплено вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність з 14 років. Усі інші правопорушення мають вік кримінальної відповідальності 16 років. Тому окремо створювати норму з указівкою на кримінальні правопорушення, суб'єктом яких є особа, котра досягла 16-річного віку, не доцільно.

Задля більш повного з'ясування аспектів, пов'язаних зі встановленням віку кримінальної відповідальності, потрібно звернутися до міжнародного досвіду в цій сфері. Так, вік кримінальної відповідальності за кримінальним правом зарубіжних країн встановлюється по-різному. Одноставність існує лише в питанні щодо так званого «кримінального повноліття». У більшості держав рівень «кримінального повноліття» відповідає 18 рокам. При цьому нижча межа віку кримінальної відповідальності коливається між 10 і 16 роками. У деяких країнах знижений вік кримінальної відповідальності компенсується заборонаю застосування до неповнолітніх звичайних кримінальних покарань (наприклад, Велика Британія, Італія, Канада, Швейцарія тощо).

У країнах дальнього зарубіжжя питання віку кримінальної відповідальності вирішується неоднозначно. При цьому основною особливістю є встановлення нижньої межі настання віку кримінальної відповідальності. Особливістю також є те, що знижений вік кримінальної відповідальності встановлюється в основному за злочини проти особи. Кримінальні правопорушення проти довкілля (як загалом, так і проти окремих його елементів зокрема, у тому числі проти земельних ресурсів), за законодавством зарубіжних країн, належать до загальнокримінальних кримінальних правопорушень – злочинів, вік за які встановлений загальний. Вік кримінальної відповідальності може бути або диференційований залежно від певних критеріїв, або чітко встановлений законодавством. У більшості держав передбачено саме диференційований вік кримінальної відповідальності – загальний, з якого настає повна кримінальна відповідальність, і знижений – з якого настає відповідальність лише за виключний перелік злочинних діянь. Вік кримінальної відповідальності диференціюється за трьома основними критеріями: 1) залежно від виду складу кримінального правопорушення – злочину; 2) залежно від правового режиму кримінальної відповідальності неповнолітніх; 3) залежно від суб'єктивних якостей винного (принцип розуміння) [7, с. 201].

Отже, щодо наявних питань стосовно віку кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти земельних ресурсів України можна зазначити таке. По-перше, у багатьох державах встановлено нижчий вік кримінальної відповідальності, ніж у національному кримінальному законодавстві. Це пов'язано з особливостями національного менталітету й правових звичаїв. По-друге, кримінальне законодавство зарубіжних країн, у якому неможливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які не досягли певного віку, ґрунтується на теорії неосудності, не виключає застосування до неповнолітніх заходів виховного характеру без судового розгляду й притягнення до кримінальної відповідальності. По-третє, загальний вік кримінальної відповідальності, що встановлюється за загальнокримінальні злочини загалом, дорівнює 16 рокам. Це вік, з якого в особи виникає розуміння характеру свого діяння, протиправності, суспільної небезпеки діяння та наслідку, а також невідворотності відповідальності й покарання.

Осудність є другою визначальною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення, у тому числі проти земельних ресурсів. Питання осудності й неосудності

порушувалося ще в давній Греції та Римі. За загальним правилом того часу, особи з психічними захворюваннями не підлягали переслідуванню, а небезпечні психічно хворі утримувалися у в'язницях.

У сучасному вигляді кримінально-правовий інститут осудності почав вибудовуватися тільки у XVIII–XIX ст. Уперше формула неосудності була визначена в КК Франції 1810 року (Кримінальний кодекс Наполеона). У статті 64 цього Закону говорилося: «Немає ані злочину, ані проступку, якщо під час учинення діяння обвинувачений був у стані безумства» [8, с. 349]. Надалі вона вдосконалена й застосована в кримінальному законодавстві низки європейських держав, зокрема Польщі, ФРН, Швейцарії тощо [9, с. 240].

У психіатрії існують випадки, коли під час учинення суспільно небезпечних діянь особа в неповному обсязі усвідомлює небезпечність і протиправність своєї поведінки. Тому кримінальним правом зарубіжних країн запропоновано такий стан психіки називати «зменшеною осудністю». Такий інститут Загальної частини відсутній у КК України, але при цьому є інститут обмеженої осудності (ст. 20 КК України). Норми про зменшену осудність сформульовані в чинних КК Франції та ФРН. У статутному праві Великої Британії та США немає норм, у яких прямо говориться про зменшену осудність. Однак в англійському Законі про вбивство від 1957 року відповідальності за простий вид убивства підлягає особа, яка страждає на такий стан розумового розвитку, що суттєво зменшує її можливість усвідомлювати небезпечність своїх дій [10, с. 140]. Йдеться про класичний приклад обмеженої осудності.

Окремо варто звернути увагу на вирішення проблеми неосудності й обмеженої осудності в кримінальному законодавстві пострадянських держав. Для таких держав, як правило, характерним є те, що кримінально-правові норми, щодо осудності й неосудності, розміщені законодавцем разом із нормами про вік кримінальної відповідальності. Такий підхід характерний, зокрема, для КК Російської Федерації, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Молдова, КК Латвійської Республіки, КК Республіки Болгарія тощо. Новітнім щодо цього є підхід, запропонований у КК Грузії, де поняття неосудності розглядається в межах родового поняття обставин, що виключають вину особи. Окрім неосудності (ст. 34), до таких обставин зараховано також недосягнення віку (ст. 33), помилку (ст. 36), виконання наказу чи розпорядження (ст. 37), казус (ст. 38).

У більшості проаналізованих кримінальних законів держав романо-германської правової системи законодавці звертають увагу на різні психічні відхилення, які зменшують можливість особи повною мірою забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою, проте не виключають її осудності. Для позначення такого явища одні законодавці використовують, як правило, терміни «обмежена осудність» чи «зменшена осудність» (ч. 1 ст. 35 КК Грузії, ч. 1 ст. 29 КК Республіки Білорусь, ч. 1 ст. 14 КК Латвійської Республіки тощо). Уникаючи конкретних термінів, науковці просто дають визначення цього поняття та його кримінально-правових наслідків (ч. 1 ст. 22 КК РФ). При цьому істотні ознаки такого поняття в принципі подібні, а розбіжності мають переважно термінологічний характер. Аналогічними є й кримінально-правові наслідки вчинення злочину особою, яка не могла повною мірою забезпечувати свідомо-вольовий контроль за своєю поведінкою. Як правило, суд ураховує вказаний стан особи при індивідуалізації кримінальної відповідальності як пом'якшуючу обставину, що може бути підставою для застосування до такої особи примусового лікування (ч. 2 ст. 35 КК Грузії, ч. 1 ст. 22 КК Російської Федерації, ч. 1 ст. 29 КК Республіки Білорусь, ч. 1, 2 ст. 14 КК Латвійської Республіки). Водночас в окремих державах кримінально-правове значення такого стану досить детально регламентується.

У частині 2 ст. 35 КК Грузії щодо неповнолітніх, які вчинили злочини в стані обмеженої осудності, передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 14 КК Латвійської Республіки, стан обмеженої осудності також може бути підставою для звільнення від покарання.

Отже, можна констатувати, що чинне кримінальне законодавство України в частині регламентації питань осудності, обмеженої осудності й неосудності увібрало в себе найкращий досвід романо-германської та англосаксонської систем, а також окремих країн пострадянського простору.

Здатність особи під час посягання на земельні ресурси України усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу й місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків тощо). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) має бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля взаємозалежні й лише в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації. Питання про осудність особи виникає тільки у зв'язку з учиненням нею злочину. Саме щодо наявного суспільно небезпечного діяння необхідно з'ясувати, чи здатна особа правильно оцінювати суспільно небезпечний характер скоєного, його суспільно небезпечні наслідки й керувати своїми діями (бездіяльністю). Це положення повністю відповідає чинним у міжнародному кримінальному праві тенденціям визначення стану осудності суб'єкта злочину.

Осудність як нормальний стан суб'єкта кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України передбачає наявність двох здатностей у їх сукупності: (а) усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку вчиненого правопорушення і (б) керувати своїми діями чи бездіяльністю. За відсутності хоча б однієї з означених здібностей особа, яка вчинила діяння, що за об'єктивними й суб'єктивними ознаками подібні до кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів, не підлягає кримінальній відповідальності. До неї за рішенням суду залежно від тяжкості вчиненого застосовуються примусові заходи медичного характеру (розділ XIV Загальної частини КК України).

Юридичний критерій осудності проявляється в інтелектуальній і вольовій ознаці поведінки суб'єкта. Перша відображає здатність особи розуміти фактичні обставини посягання на земельні ресурси України (усвідомлювати зовнішню сторону діяння та причинний зв'язок між ним і наслідком) і його соціальну значущість, тобто суспільно небезпечний характер учиненого; друга – відображає здатність особи керувати своїми вчинками. При цьому здатність особи контролювати свої дії зовсім не означає її здатності за інших різноманітних обставин усвідомлювати суспільну небезпеку діяння, що вчиняється. Вольова ознака означає можливість особи діяти за своєю волею. Вона характеризує певний рівень «свободи волі» та визначає межі юридичного критерію осудності, поза якими особа через хворобливих розладів психіки втрачає здатність володіти собою під час учинення злочину, діяти за своєю волею.

Медичний критерій характеризується станом психіки особи під час учинення нею будь-якого кримінального правопорушення, що входить до групи правопорушень проти земельних ресурсів, тобто перебування в «здоровому розумі», коли особа здатна усвідомлювати власну поведінку та керувати нею. Це так звана «презумпція психічного здоров'я», відповідно до якої кожна людина вважається психічно здоровою, доки наявність такого розладу не буде встановлена на підставах і в порядку, передбачених законом [11, с. 69]. За своїм обсягом і змістом медичний критерій осудності значно ширший, ніж при

неосудності. Він охоплює не тільки нормальний стан психіки людини, а й випадки психічних аномалій, за винятком стану патології, які не позбавляють особу здатності усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій під час учинення кримінального правопорушення й керувати ними. Тому осудною може бути визнана людина як психічно здорова, так і та, яка має певні психічні відхилення, але за умови, що ці психічні розлади не досягли такого ступеня й характеру, які охоплюються медичним критерієм неосудності [12, с. 106]. Таке формулювання повністю прийнятне й до кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України.

Окремо треба говорити про підвид загальної осудності – обмежену осудність. Інститут обмеженої осудності є новелою в національному кримінальному праві. У статті 20 КК України визначено: «Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними» [1]. Проблема обмеженої осудності називалася давно. Це пов'язано з тим, що при вчиненні кримінального правопорушення особою, яка маючи певні психічні вади, усвідомлює та розуміє протиправний характер цього діяння, неможливо однозначно вирішити питання про юридичні наслідки щодо такої особи.

Аналізуючи стан обмеженої осудності, варто виходити як із медичного, так із юридичного критерію (їх сукупності). Юридичний критерій обмеженої осудності такий самий, як і в загальній осудності. Він складається з інтелектуальної й вольової ознаки, полягає в суттєвому обмеженні здатності суб'єкта злочину усвідомлювати свої дії та керувати ними. До медичного критерію обмеженої осудності належать хронічні або тимчасові хворобливі розлади психічної діяльності, які проявляються переважно розумовою недостатністю, афективними або вольовими розладами [13, с. 8]. Ураховуючи те що рівень психічно здорового населення кожного року знижується, відповідно, кількість людей із психічними аномаліями збільшується, таке положення в науці є цілком обґрунтованим. Для визнання особи обмежено осудною недостатньо встановити проміжний стан психіки, необхідно, щоб цей хворобливий стан істотно вплинув на поведінку особи й зумовив злочинний характер діяння.

Положення про стан обмеженої осудності є в кримінальному законодавстві багатьох країн. І хоча такий стан називається по-різному (зменшена осудність, наприклад, у КК Республіки Білорусі, Німеччини, Коста-Ріки, Панами, Швейцарії тощо; обмежена осудність, наприклад, у КК Вірменії, Грузії, Латвії, Литви, Таджикистану, України, ПК Естонії тощо; психічний розлад, що не виключає осудність, наприклад, у КК Азербайджану, Казахстану,

Киргизії, Російської Федерації тощо; винний, але психічно хворий, наприклад, у законодавстві окремих штатів США; напівосудність (*semi-imputabilidad*) – у КК Болівії), він виражає одне явище – особливий стан психіки суб'єкта під час учинення злочину.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час учинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. ч. 1 чи 2 ст. 197-1 або ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 254 КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру (підстава – ч. 2 ст. 19 КК України). Не підлягає покаранню особа, яка вчинила хоча б одне з кримінальних правопорушень, передбачених ч. ч. 1 чи 2 ст. 197-1 або ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 254 КК України, у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню (підстава – ч. 3 ст. 19 КК України).

**Висновки.** Суб'єктом кримінальних правопорушень проти земельних ресурсів України є особа фізична осудна (або обмежено осудна) і яка досягла загального віку кримінальної відповідальності. Відповідно, обов'язкові ознаки такого суб'єкта – це особа фізична (людина), досягла загального віку кримінальної відповідальності (16 років) і є осудною або ж обмежено осудною. У разі визнання судом особи, яка заподіяла шкоду земельним ресурсам, неосудною, вона не підлягає кримінальній відповідальності. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру (ч. 2 ст. 19 КК України). Не підлягає покаранню особа, яка вчинила будь-яке кримінальне правопорушення, передбачене ч. ч. 1 чи 2 ст. 197-1 або ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 254 КК України, у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню (ч. 3 ст. 19 КК України).

При вирішенні питання кримінальної відповідальності за кримінальні карані посягання на земельні ресурси України конкретної особи треба встановити, що вона є суб'єктом кримінального правопорушення, і з'ясувати особу такого правопорушника.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/> (дата звернення: 08.01.2021).
2. Кант И. Сочинения = Werke: на нем. и рус. яз. / подгот. и предисл. написано Н. Мотрошиловой, Б. Тушлингом. Москва : Ками, 1994. Т. 1 : Трактаты и статьи (1784–1796). 584 с.
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая : лекции : в 2 т. Москва : Наука, 1994. Т. 1. 380 с.
4. Красиков Ю.А. Доктрина русского уголовного права: истоки и тенденции развития. *Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства*. Москва : ИГиП РАН, 1994. С. 34–36.
5. Куц В. М. Новый Кримінальний кодекс України: яким йому бути. Харків : Ксилон, 1999. 204 с.
6. Павлов В.Г. Субъект преступления в уголовном праве. Санкт-Петербург : С.-Петербург. юрид. акад., 1999. 118 с.
7. Уголовное право буржуазных стран: Общая часть : сборник законодательных актов / под ред. А.Н. Игнатова и И.Д. Козочкина. Москва : Изд-во УДН, 1990. 310 с.
8. Рубаник В.Е. История государства и права зарубежных стран. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 544 с.
9. Курс российского уголовного права. Общая часть / под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва : Спарк, 2001. 454 с.
10. Старовойтова Ю.Г. Кримінально-правова характеристика вбивства за правом Англії. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 2. С. 129–142.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Юридична думка, 2008. 1216 с.
12. Нечепоренко О.П. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду: соціальна обумовленість, склад злочину та покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 200 с.
13. Приходько Т.М. Проблема обмеженої осудності в кримінальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2001. 20 с.